

Lars Tobisson

2011-07-03

Anförande vid Sällskapet Arbores 125-årsfest på Pensionat Skäret

När Sällskapet Arbores bildades 1886, hade sedan några tiotal år sommargäster börjat söka sig till Styrösö. De var ute efter frisk luft och salta bad. Men de fann den karga och kala naturen ful och avskräckande. Arbores främsta syfte blev därför att anlägga skogs- och parkplanteringar. "Arbor" är latin och betyder träd, i pluralis skog.

1926 var det dags för 50-årsjubileum. En av initiativtagarna till Arbores, dr Peter Silfverskiöld, som har startat mycket annat på ön, bl a Kustsjukhuset, gick då igenom vad som dithills uppnåtts. Han konstaterade att den fattiga och lite efterblivna ön förvandlats till en modern badort i lummig miljö.

Vid 75-årsjubileet 1961 på Långedrags restaurang - vi är några här idag som faktiskt var med den gången - hölls högtidstalet av styrelsens mångårige sekreterare, paraplymakaren C G Fast. Hans sammanfattande slutsats var: "Det är väl knappast troligt att stora delar av Styrösö sett ut som de göra idag om ej sällskapet Arbores bidragit till öns grönska och åtskilligt annat".

Nu har ytterligare 50 år förflutit, och det finns åter anledning att göra en tillbakablick. Av naturliga skäl är jag inte någon initiativtagare till sällskapet. Jag har inte ens suttit i Arbores styrelse. Men jag har nyligen skrivit en bok om sommargästepoken på Styrösö, ur vilken jag ska återge några huvuddrag. Den som vill veta mera kan med fördel inhandla skriften till förmånspris här i kväll och sedan ägna natten åt att snaska i sig övriga godbitar.

Sommarnöje är en sen företeelse. Det var egentligen först på 1800-talet som invånarna i de större städerna sommartid började söka sig bort från bristande hygien och stank. Att dricka brunn blev populärt. Kunde det förenas med havsluft och stärkande bad, så mycket bättre. Ångkraften och propellern gjorde det möjligt att komma ut i skärgården. Regelbunden trafik till Styrösö inleddes strax efter 1870.

På Styrösö Bratten fanns det vid mitten av 1800-talet inte mycket mer än resterna av ett gammalt salteri och trankokeri, där herrskapet Öberg drev lönnkrog och smugglarnäste. Men ur denna rörelse, vars centralpunkt var det ännu existerande Öbergskans hus, växte det fram en uppskattad havskuranstalt med kall- och varmbadhus, kätgelbana, hotell och restaurang, societetssalong m m. Och kring denna medelpunkt uppförde företrädare för Göteborgs köpmannaristokrati rymliga sommarvillor med snickarglädje och allt.

Badanstalten hade sin glanstid under årtiondena kring sekelskiftet. I den imponerande stora restaurang i jugendstil som byggdes 1902 sedan den föregående brunnit ner kunde flera tusen gäster tas emot samtidigt. En festmeny från 1907, som jag återger i boken, omfattade sju rätter, fyra sorters vin, champagne och kaffe med avec. Man undrar hur det rent praktiskt gick till, när man betänker att det inte fanns annat vatten än vad som kunde samlas i dammar högre upp på ön och att elektriciteten kom först 1927.

Parallellt och i samförstånd med Styrösö Havsbad arbetade villaägarna i Arbores för att försköna ön. Först gällde det att skaffa fram jord. Här kunde man utnyttja de många byggmästarna i medlemskretsen. De höll på att bygga Göteborgs stenstad och var bara glada att kunna skicka överblivna schaktmassor hit ut för att lägga i skrevorna. Sedan planterades det, inte sällan exotiska trädslag, i bl a Årreskogen och Kungsparken. Väl så viktigt var kanske ändå att Arbores även

stimulerade sällskapetets medlemmar att utveckla de egna trädgårdarna.

Under dessa tidiga år anlade Arbores också vägar och promenadstigar samt grävde brunnar. Med tiden blev det dock allt större utrymme för sällskapetets andra stadgefästa uppgift, nämligen att ägna sig åt "vad som i övrigt kan vara till nytta och trevnad", dvs nöjesdetaljen. Utöver midsommarfirandet, som fortfarande traditionsenligt ordnas varje år, hölls i början av augusti den traditionella Arbores-festen med tombola, fiskdamm, pilkastning och allehanda muntrationer, varifrån överskottet gick till planteringsarbetet. Jag har själv minnen från en av de sista Arbores-festerna på 1940-talet, då jag fiskade upp den för en tioåring kanske mindre väl lämpade vinsten tre små askfat.

Arbores levde länge i ett slags symbios med Styrös Havsbad. Typiskt var att när badanstalten efter första världskriget behövde stärka sina finanser och gjorde det genom att till Arbores sälja den mark där skogen stod, undertecknades avtalet för sällskapetets del av den starke mannen i Styrös Havsbad, konsul Herman Kunze. Han var nämligen tillika ordförande i Arbores och den som genom åren tjänat längst på den posten.

Men tiden rann förbi havskuranstalten med dess reglementerade badliv. Anläggningarna genomgick en upprustning och förnyelse runt 1930, men under det följande årtiondet försämrades ekonomin. 1939 stängde hotellet och restaurangen för gott. Officiellt angavs som skäl att den frikyrkliga och nykteristiska kommunledningen trasslade med rätten att servera alkoholhaltiga drycker, men i realiteten var det nog lönsamheten som felades.

De sista badgästerna försvann alltså vid tiden för andra världskrigets utbrott. Men sommargästerna fortsatte att komma i växande skaror.

Varje år vid skolans slut anlände flyttlassen med pelargonier och undulat på toppen, och lika regelmässigt försvann sommargästerna likt flyttfåglarna framåt hösten. Om sommargästepokens start tämligen tydligt kan bestämmas till 1800-talets mitt, är det svårare att ange när den upphörde. I min bok hävdar jag att Styrös inkorporering i Göteborg 1974 utgör en brytpunkt. Idag har den förr så tydliga gränsen mellan öbor och sommargäster försvunnit. Nu är vi alla Styröbor, en del permanent, andra mera periodvis.

När restaurangen stängde, blev Arbores hemlöst. Styrelsen beslöt raskt att som klubbhus förvärva den byggnad vid tennisbanorna som senare inrymt Bergströms konditori och Westys. Men detta blev inte den samlingspunkt man hoppats på. Efter mindre än tio år såldes klubbhuset igen, på villkor att Bergströms skulle låta Sällskapet använda lokalerna för sina fester.

Paradoxalt nog blev detta starten för det mest intensiva sällskapslivet i Arbores historia. Under Einar Josefsons ordförandeskap gavs utrymme för Bengt och Lillis Stigwan, Tore och Bibbi Hörberg med flera socialt begåvade personer att hålla igång med räk- och kräftfester samt kabaréer, som var mycket uppskattade. Även om festandet avtog efter 75-årsjubiléet 1961 finns det minnesvärda händelser därefter, som t ex när sällskapets förre ordförande och - vid den aktuella tiden – traditionsbevarare Enar Lundström, skrudad i elegant seglarkavaj med antracitgrå byxor, satte sig på en stol, där någon just placerat en gräddtårta.

Om Arbores har det dubbla syftet att bereda sina medlemmar såväl nytta som nöje, har tyngdpunkten under senare år utan tvivel legat på det senare ledet. Men århundradets höststorm 1969, som fällde de högvuxna träden i Arbores-skogen raklånga till marken som de furor de var, tvingade fram ett återfall i skogsbruk och trädplantering.

Den tidens styrelse med Kerstin Hällqvist som ordförande fick ägna sig åt skogsvård i en utsträckning som ingen tänkt sig. Men nu är skogen uppvuxen igen, och Styrso ger mer än någonsin skäl för epitetet "den gröna ön".

Arbores har således väl fyllt sin ursprungliga huvuduppgift – att förse Styrso med grönska och växtlighet. När man går längs Brattenvägen och ser upp mot trädkronorna på båda sidor, kan man ställa frågan, om man inte har lyckats alltför väl. Man får intrycket att just denna blåsiga plats i kustbandet är i färd med att kullkasta den gamla tesen att inga träd tillåts växa upp i himlen. Och trädgårdshäckarna växer till dimensioner, som ägarna verkar ha svårt att bemästra.

Kanske det är dags för styrelsen att fundera på en omformulering av ändamålsparagrafen i Arbores stadgar. Ursprungligen kan syftet kort sägas ha varit att försköna ön genom att förgröna den. Nu borde kanske styrelsen ta på sig uppgiften att stimulera medlemmarna till att hålla efter grönskan och gallra bland sina träd, så att inte växtligheten förkväver oss och blockerar all kontakt med himmel och hav.

Det torde lämpligen få ankomma på dem som får vara med vid 150-årsjubiléet att bedöma om det fortfarande prunkar till övermått eller om den rätta balansen mellan växtkraft och mannakraft har nåtts.